ISSN: 2149 - 5645

International Journal of Humanities and Education

Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi

Yıl : 2017 Cilt: 3 Sayı: 6

Çaştani Bey Jatakasında -*GAlI* Eki Üzerine

Emine TEMEL[1]

Özet

Fiil kök veya gövdelerine belirli eklerin getirilmesi ile meydana gelen, fiiller gibi çekime girmeyen ve hareket bildirmeyen sözcük türüne fiilimsi (çekimsiz fiil) denir. Fiilimsiler, aldıkları farklı ekler ile üstlendikleri fonksiyonlara göre isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil olmak üzere üç alt başlıkta ele alınır. Cümlede, temel hareketin hazırlayıcısı olan, bu hareketi hâl, zaman, sebep, süreklilik, başlangıç gibi çeşitli yönlerden tamamlayan ve asıl görevleri zarf olan zarf-fiiller, diğer fiilimsilerden farklı olarak aktif hiçbir çekim ve yapım eki almazlar.

Zarf-fiil eklerinden olan *-GAlI,* Eski Uygur Türkçesi (IX-XI. yy.) döneminde yaygın olarak kullanılmış bir ektir. Bu ek, zarf olarak kullanıldığı cümlenin fiilini sebep ve zaman yönünden nitelerken çoğunlukla farklı kelime gruplarının herhangi bir unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Uygur dönemi Budist çevre metinlerinden *Çaştani Bey* jatakasında ise (çatik, hikâye) *-GAlI* ekinin cümlede farklı anlam, görev ve yapılarda yer aldığı dikkati çekmektedir.

Çaştani Bey'in kendi ülkesindeki halkına hastalık ve belalar getiren şeytanlarla olan mücadelesinin anlatıldığı bu hikâye 318 satırdan oluşmaktadır. F.W.K. Müller tarafından çalışılmaya başlanıp ölümü ile A. von Gabain tarafından tamamlanan bu eser, üç parça ile birlikte Müller'in Almancaya çevirerek *Uigurica* adı ile neşrettiği Uygurca eserler serisinin dördüncüsünü *(Uigurica IV)* teşkil etmektedir. Herhangi bir zaman ve şahsa bağlanmayan, ana eylemin niteleyicisi ve cümle anlamının belirleyicisi olan zarf-fiiller, Eski Uygur Türkçesi döneminde aktif rol oynamaktadır. Bu çalışmada, *Çaştani Bey Hikâyesi*'nde yer alan zarf-fiil eklerinden *-GAlI* ekinin hangi anlamda ve ne tür yapı ve görevlerde kullanıldığı incelenecektir. Makalede, *Çaştani Bey Hikâyesi*'nin 1945 yılında Türk Dil Kurumu yayınları arasından çıkan ve S. Himran tarafından Türkçeye tercüme edilen neşri esas alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eski Uygur Türkçesi, *Çaştani Bey Jatakası*, *-GAlI* zarf-fiil eki, İfade kabiliyeti

On The Suffix of-*GAlI* in The Story of Castani Beg

Abstract

It occurs with specific suffixs which come to verb root or stems and does not conjugate and act is called non-finite verbal form. Non-finite verbal forms are analyzed in three sub-headings according to different suffixs and functions they deal with; gerund, participle and gerundium. Gerundiums are preparer of the basic movement and complete this movement in various ways, such as time, cause, continuity. Gerundiums whose main duty is to be adverb do not receive any word ending or derivational affix unlike other non-finite verbal forms.

-GAlI which is the suffix of gerundium is used extensively in the period of Old Uighur Turkish (IX-XI. century). When this suffix is used as an adverb in sentence it describes this sentence in terms of cause and time. Gerundiums often appear as an element of different word groups. It attracts attention which the suffix of *-GAlI* takes place in different meaning, duties and structures in *The Story of Castani Bey* from Buddhist texts of Old Uighur Turkish.

[1]Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, emine.temel@istanbul.edu.tr

The Story of Castani Bey, struggle with the devils who bring disease and trouble to the people of his own country is made up 318 lines. This work which is completed by A. von Gabain with the death of Müller constitutes the fourth of series of Uighur works which Müller translated to German and published under the name of *Uigurica.*

Gerundiums which do not connect any time and person, qualifier of main action and determiner of main sentence have an active role in the period of Old Uighur Turkish. In this paper, the suffix of *-GAlI* in *The Story of Castani Bey,* will be examined what mean and what kind of structures and tasks are used. In this paper, it has based on publication which is published by publications of the Turkish Language Society in 1945 and translated to Turkish by S. Himran.

Keywords: The Old Uighur Turkish, *The Story of Castani Bey,* The suffix of *-GAlI,* Ability of expression

Giriş

Türk dili, bütün tarihsel ve çağdaş dönemlerde ortak yazı dili olarak kullanılagelmiştir. Türk dili tarihi çerçevesinde VI. ile XI. yüzyıl arasındaki dönem Eski Türkçe olarak adlandırılmaktadır. Ötüken merkezli siyasi birliğin olduğu bu dönemde farklı inanç ve yazı sistemlerinde kaleme alınmış Köktürk (VI-IX. yy.) ve Eski Uygur Türkçesi (IX-XI. yy.) metinleri karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar kullanılan alfabe farklılık arz etse de ortak medeniyet üzerine kurulu bir yönetim sistemi söz konusu olduğu için Türk dili resmî devlet dili olarak varlığını muhafaza etmektedir.

Köktürk Kağanlığı zamanında yazılı dil olarak kullanılan Eski Uygur Türkçesi, VIII. yüzyılın sonundan itibaren ortak yazı dili olma statüsü kazanmış ve XVIII. yüzyılın sonuna kadar varlığını sürdürmüştür. Eski Türkçenin ikinci evresini oluşturan Eski Uygur Türkçesi döneminde Maniheist, Budist, Hıristiyan ve Müslüman olmak üzere dört farklı çevreye ait manzum ve mensur eserler neşredilmiştir (Ercilasun, 2007, s. 226). Uygur edebiyatının büyük bir bölümünü Budist çevrede yazılmış eserler oluşturmaktadır. Bu eserler, diğer çevrelerde yazılmış eserlere göre daha az yıpranmış ve hakkındaki maddi bilgilere daha fazla sahip olduğumuz metinlerdir (Ağca, 2006, s. 30).

Budist çevreye ait kutsal eserler; rahip ve rahibelerin hayatını, günlük yaşamını düzenleyen kuralları içeren *vinayalar,* gerek tarihî Burkan'ın gerekse bütün burkanların verdikleri veya vermiş olduklarına inanılan vaazların toplandığı *sûtralar* (sudurlar) ve Budizmin metafizik yönünü işleyen *abidarmalar* olmak üzere üç sepet adı altında bir araya toplanır (Ercilasun, s. 242). Bu eserlerin dışında sûtralar içinde yer alan, çoğu zaman sûtralardan ayrı kitaplar hâlinde yayımlanan, Burkanların hayatından kesitlerin sunulduğu ve Uygurların çatik dediği jatakalar da Uygur edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Toharcadan Türkiye Türkçesine çevrilen *Çaştani Bey Hikâyesi* de jataka türünde yazılmış bir eserdir (Tekin, 1965, s. 31-33).

Çaştani Bey Hikâyesi, F.W.K. Müller'in Almancaya çevirip *Uigurica* adı ile neşrettiği Uygurca eserler serisinin IV. cildini teşkil etmektedir. Von le Coq'un transkripsiyonuna dayanarak tercümeyi tamamlayan Müller bir süre sonra vefat edince eser, Budist metinlerden bazılarının asılları eklenip tercümenin kimi yerleri değiştirilerek A. von Gabain tarafından *Uigurica IV-A* adı ile 1931 yılında neşredilir. Eseri Türkiye Türkçesine aktaran S. Himran'ın bu çalışması da 1945 yılında Türk Dil Kurumu yayınları arasından çıkar. *Çaştani Bey Hikâyesi, Uigurica IV*'ü teşkil eden dört parçanın ilki ve en uzunudur. Eserde, Çaştani Bey kendi şehrinin halkına türlü hastalıklar ve musibetler getiren şeytanlarla savaşa girer. Bilgisi, irfanı, yüksek cesareti ve faziletleri sayesinde o şeytanları yıldırmayı başaran Çaştani Bey'in halkını afetlerden kurtarma mücadelesi anlatılır (Müller, 1945, s. 6-7).

Bu makalede *Çaştani Bey Hikâyesi*'nde yer alan *-GAlI* zarf-fiil ekinin anlam, yapı ve fonksiyonları üzerinde inceleme yapılacaktır. Zarf-fiiller, fiil kök veya gövdelerine belirli eklerin getirilmesi suretiyle meydana gelen, cümlede zarf görevinde kullanılan, herhangi bir zaman ve şahıs eki almadıkları için çekimsiz fiil (bitmemiş fiil) olarak tavsif edebileceğimiz bir sözcük türüdür. Fiilin zarf şekilleri olan bu zarf-fiiller, üzerine aktif hiçbir isim çekim eki (durum ekleri, iyelik ekleri, çokluk ekleri vb.) almazlar. Fiillerin hareket hâlini ifade eden zarf-fiiller diğer fiilimsiler gibi isim kategorisinde değerlendirilemezler (Banguoğlu, 2007, s. 428; Ergin, 2007, s. 338; Korkmaz, 2009, s. 983). Ana fiildeki hareketin hazırlayıcısı olan ve onu çeşitli anlamlar itibari ile (zaman, sebep, koşul, karşılaştırma vb.) tamamlayan zarf-fiiller, müstakil kelime grubu veya farklı kelime gruplarının herhangi bir unsuru olarak yer alırlar.

Türk dilinin bütün tarihsel dönemlerinde kesintisiz olarak takip edebildiğimiz *-GAlI* ekinin temel fonksiyonları şunlardır:

1. Hem müstakil hem de "beri, berü" edatı ile birlikte esas hareketin veya durumun"-dIğIndAn/-AlI" anlamları ile gerçekleşme zamanını, başlangıcını bildirerek fiili zaman yönünden,

2. Esas hareketin veya durumun "-mAk için" anlamı ile gerçekleşme sebebini, amacını bildirerek fiili sebep yönünden tamamlar (Eraslan, 2012, s. 409-410).

-GAlI eki Karahanlı Türkçesi döneminde (XI-XIII. yy.) az kullanılan bir ek olup (Hacıeminoğlu, 2008, s. 175) fiile "-mAk için" anlamı ile sebep "-AcAk üzere" anlamı ile gelecek zaman bildirme yönünden bağlanır: Ḳış yay bile toḳuştı/ Ḳıñır közün baḳıştı/ ***Tutuşḳalı*** yaḳıştı/ Utġalımat oġraşur (DLT I 170-17/20) "Kış yazla vuruştu, kızgın gözle

bakıştı, ***tutuşmak için*** yaklaştı, birbirini yutmağa uğraşır.", Nelük toġdum erki yana ***ölgeli***/ Nelük küldüm erki sıġıt ***körgeli*** (KB 1136) "***Ölecek olduktan sonra*** sanki niye doğdum; ***ağlayacak olduktan sonra*** sanki niye güldüm." Harezm Türkçesi döneminde (XIV. yy.) seyrek olarak yer alan (Eckmann, 2003, s. 26) *-GAlI* eki, çoğunlukla "-mAk için" anlamı ile sebep ve "-AlI beri" anlamı ile eylemin başlangıç (çıkış) zamanını bildirmektedir. Bir kimerse Dāvud-i Ṭāyī ėwinge kirdi, özinge ***ziyārat ḳılġalı***. (NF 432/15) "Bir kişi Dāvud-i Ṭāyī'yi ***ziyaret etmek için*** evine girdi.", Ey Yūnus seṉ biziṉ aramızdın ***çıḳġalı*** kökdin yaġın yaġmaz, yėrdin nebāt ünmez, ḳoylarımız süti ḳurıdı. (RKE 157v/11-12) "Ey Yunus, sen bizim aramızdan ***gittiğinden beri*** gökten yağmur yağmaz, topraktan bitki yetişmez (oldu), koyunlarımızın sütü kurudu." Söz sonundaki *-ı* düz ünlünün yuvarlaklaşması ile meydana gelen *-GAlU* şekliyle de kullanılan bu ek, Yūsufnıṉ ünin işitip Yūsufnı ***yėgelü*** oġradı. (RKE 71r/08-09) "Yusuf'un sesini işitince Yusuf'u ***yemeye*** niyetlendi." cümlesinde sebep bildirme fonksiyonu ile yer alır. Kıpçak Türkçesi döneminde (XIV-XVII. yy.) *-GAlI* zarf-fiil eki, süreklilik bildiren esas eylemin gerçekleşme zamanını ve sebebini belirtir: ***Ketkeli beri*** körmedim. (EKK 50b/08) "***Geldiğinden beri*** görmedim.", Yolunda baş oynap cān terkin urup-men ***körgeli*** dildār körkin (GT 225/12-13) "Sevgilinin güzelliğini ***görmek için*** (onun) uğrunda ölmeye ve canımı vermeye göze aldım." Bu dönemde *-GAlI* ekini, *Kutb'un Husrev ü Şirin'i* adlı eserde sadece bir yerde söz başındaki *-g*'nin düşmüş olarak *-AlI* şekli ile yer aldığını görmekteyiz: Şah aytu başladı kim tur ***yat-alı*** (149/3004). Eski Anadolu Türkçesi döneminde (XIII-XV. yy.) söz başındaki *-g* tonlu ünsüzün düşerek *-AlI* ve ayrılma durum eki ile kalıplaşarak *-AldAn,-AlIdAn (berü)* şekilleri ile kullanılan *-GAlI* zarf-fiil eki, cümlenin zaman yönünden tamamlayan zarf unsurunu teşkil etmektedir: Sini ***göreli*** gitdi benüm ʻaḳlum u hūşum(SN 109/05) "Seni ***gördüğümden beri*** aklım ve şuurum gitti.", Ḥayrān oldum ṭañladum ***göreliden*** (YZ 1187) "Onu ***gördüğümden beri*** (bütün bunlara) şaşırdım (ona) hayran oldum." Doğu Türkçesi döneminde ise (XV-XVIII. yy.) *-GAlI* zarf-fiil eki cümlede hem "-mAk için" anlamı ile sebep hem de "-AlI, -dAn beri" anlamları ile zaman bildirme görevlerinde yer almaktadır: ʻUşşāḳ ḳanın ***tökkeli*** ilge ḳılıç alsaṉg (MS/D 25a/08) "Âşıkların

kanını ***dökmek için*** ele kılıç alsan.” Ḫorāsān'ġa ***kilgeli biri*** faḳīrler tigreside bolur. (MN TR685a/19) “Horasan’a ***geldiğinden beri*** fakirler etrafında olur.”

318 satırdan oluşan *Çaştani Bey Hikâyesi*’ndeki -*GAlI* eki, yukarıda saymış olduğumuz temel anlamların dışında ve farklı fonksiyon ile yapılarda karşımıza çıkmaktadır. Toplam 17 farklı yerde tespit ettiğimiz -*GAlI* zarf-fiil eki *Çaştani Bey Hikâyesi*’nde “-mAk, -mAyA” anlamları ile isim-fiil eki olarak kullanılmaktadır. Çoğunlukla yüklemi zaman ve sebep bildirme yönünden tamamlayan ve zarf tümleci öğesini teşkil eden -*GAlI* eki Eski Uygur Türkçesi metinlerinden *Çaştani Bey Hikâyesi*’nde on cümlede zarf tümleci, dört cümlede yüklem ve üç cümlede ise nesne görevlerinde yer almaktadır. Metinde -*GAlI* ekinin 17 cümlede de farklı kelime gruplarının herhangi bir unsuru şeklinde görev almış olup hiçbir yerde müstakil bir kullanımına tesadüf edilmemiştir.

Cümledeki Görevlerine Göre -*GAlI* Ekinin Kullanımı

Yüklem Görevinde Kullanılan -GAlI Eki

1. Köktürkçede gelecek zaman ifade eden -*GAlI +tur*- yapısı, *öl-gäli tur*- “ölmek üzere olmak” (Akalın, 2007, s. 86), *Çaştani Bey Hikâyesi’nde* yüklem görevindeki birleşik fiil grubunun isim unsurunu oluşturmaktadır.

- Birök sözlemeser-siz muna isig öz-üm ***üz-ülgeli turur***. (ÇB 147-149)

“Eğer söylemezseniz, işte şimdi ***mahvolurum.***”

2. *u*- yardımcı eyleminin isim unsuru olarak karşımıza çıkan -*GAlI* eki:

- ……-ġ yoḳ. kim meniŋ töpümdeki saçlarıġ ***tutḳalı usar.*** (ÇB 185-186)

“….yok ki benim tepemdeki saçları ***yakalamaya muktedir olsun***.”

3. *ḳıl*- ve *u*- yardımcı eylemlerine tekrar grubundan meydana gelen isim unsurları ile bağlanan -*GAlI* eki:

- aŋ uluġı kalaşotari atlıġ yek-niŋ töbüsinteki saçın tutup ḳılıçın ***bıçġalı sançġalı ḳılın***… (ÇB 88-90)

“En büyüğü Kalaşodara adlı şeytanın tepesindeki saçı tutup kılıçla ***doğramaya sançmaya*** hazırlan(dı).”

- Olarnı ***utġalı yigedgeli usar-sn*** köŋülüŋteki ne kösüşüŋ erser köŋul iyin ḳanġay. (ÇB 113-114)

"Onları ***mağlup etmeye yenmeye muvaffak olursan***, gönlünde ne arzun varsa gönül (ünün istediği) veçhile tatmin olunur."

Nesne Görevinde Kullanılan -GAlI Eki

Aşağıdaki cümlelerde *-GAlI* eki müstakil şekilde "-mAk" anlamı ile ve isim-fiil eki olarak kullanılmaktadır:

- balıḳımdaḳı uluşumdaḳi adasın körüp bu meniŋ ḳılıçım ***sizleriŋ kanıŋız-larnı içgeli*** tapım ol. (ÇB 105-108)

"Şehrimdeki, memleketimdeki tehlikeyi gördükçe bu benim kılıcım(a) ***sizlerin kanınızı içirtmek*** istiyorum."

- amraḳ begim mini orunta yatġuru ḳodup ***ḳança barġalı*** saḳınursız. (ÇB 143-145)

"Sevgili beyim, beni döşekte (?) yatırılmış bırakıp, ***nereye gitmeyi*** düşünüyorsunuz?"

- ol yme rakşas edgü savlar sözlep teŋ teŋ öŋi öŋi ***körgeli körtle*** körk meŋiz belgürtüp biltiz-metin öküş tınlġlarıġ ölürür. (ÇB 130-133)

"O rakşasi iyi sözler söyleyip türlü türlü çeşit çeşit, ***görmeye değer*** güzel bet beniz takınıp bildirmeden (=ansızın) çok canlılar öldürür."

Zarf Tümleci Görevinde Kullanılan -GAlI Eki

1. Birleşik fiil grubunda bol- yardımcı eylemine bağlı olarak kullanılışı:

- ay kim sn negülüg kentü özüŋ ök (.) biziŋ üstün altın taġ tişimiz-ke ***yoḳı bolġalı*** keltiŋ (ÇB 20-22)

"Hey, (sen) kim-sin? Niçin kendiliğinden şu bizim üstlü atlı dağ (gibi olan) dişimizde ***mahvolmaya*** geldin?"

2. Aşağıdaki cümlelerde zarf-fiil grubu olarak zarf tümleci görevinde kullanılan *-GAlI* ekinin 7 farklı örneği yer almaktadır:

- uluġ ilig ***anı utġalı yigedgeli-i*** *ḳatıġlan.* (ÇB 133-135)

"Ulu han, ***onu mağlup etmeye yenmeye*** cehdet."

- …toḳımaḳ eliglerinte tuta ***çştani ilig begig sançġalı urġalı ḳılınıp*** bir ikintiske ince tip tiştiler. (ÇB 40-42)

"….tokmağı ellerinde tutarak ***Çaştana devletli beyi sançmaya vurmaya hazırlanıp*** birbirlerine şöyle dediler."

- ay yekler-e (.) çin kirtü alıp ḳatıġ erser (.) sizler ***mini birle söŋüşgeli*** anuḳ turuŋlar. (ÇB 82-84)

"Ey şeytanlar, halis gerçek alıp (ve) kuvvetli iseniz ***benim ile savaşmaya*** hazır olun."

- …urumuki atlġ yekniŋ töpüsinteki saçın tarta tutup ḳılıçın örü kötürüp ***başın bıçġalı*** oġradı.(ÇB 47-50)

"… Urumukha adlı şeytanın tepesindeki saçı çekerek tutup kılıcını yukarı kaldırıp ***başını kesmeye*** niyetlendi."

- İligler iligi-e ne yrlıġıŋ erser ol ***yrlıġıŋın bütürgeli*** anuḳ turur-bız.(ÇB 103-104)

"Ey Hanlar hanı! Ne emrin (var)sa, ***emrini ifaya*** hazır bulunuyoruz."

- ötrü ilig beg trkin ök ol ***rakşasıġ tilegeli*** bardı.(ÇB 136-137)

"Bunun üzerine han bey derhal ***rakşasiyi aramaya*** gitti.

- Neteg yrlıḳasar ***anı bütürgeli*** anuḳ turunmn. (ÇB 155-156)

"Her ne buyurursa(n) ***onu yerine getirmeye*** hazır duruyorum."

-GAlI ekinin *Çaştani Bey Hikâyesi* dışında Eski Türkçenin Köktürkçe döneminde karşımıza çıkan Köktürk harfli yazıtlarda da eklendiği fiile "-mAk" anlamı katarak isim-fiil yaptığını görmekteyiz. (Tabaklar, 2011, s. 272):

Yuyḳa erkli ***tupulġalı*** uçuz ermiş. (TG 06) "Yufka olanı ***delmek*** kolay imiş."

Yinçe erklig ***üzgeli*** uçuz (TG 06) "İnce olanı ***kırmak*** kolay imiş."

Sonuç

Eski Uygur Türkçesi döneminde jataka türünde verilen eserlerden olan *Çaştani Bey Hikâyesi'*nde incelemiş olduğumuz *-GAlI* eki, sebep ve zaman bildiren zarf-fiil fonksiyonunun dışında "-mAyA, -mAk" anlamlarına karşılık gelen isim-fiil eki olarak kullanılmaktadır. Eski Türkçenin Köktürkçe döneminde de isim-fiil fonksiyonunda kullanıldığını gözlemlediğimiz *-GAlI* eki, Türk dilinin diğer dönemlerinde çoğunlukla zarf-fiil eki olarak ve cümlede zarf tümleci görevinde yer almaktadır. *Çaştani Bey Hikâyesi'*nde ise *-GAlI* ekinin isim-fiil fonksiyonunda ve zarf tümlecinin yanında yüklem ve nesne görevlerinde kullanıldığını görmekteyiz.

Kaynakça

Ağca, F. (2006). *Eski Uygur Türkçesiyle Yazılmış Eserlerin Ses ve Şekil Özelliklerine Göre Tarihlendirilmesi* (Doktora Tezi). Erişim Adresi: file:///C:/Users/emine/Downloads/174044.pdf adresinden 1 Temmuz 2017 tarihinde alınmıştır.

Arat, R.R. (2007). *Yusuf Has Hacip Kutadgu Bilig I Metin*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ata, A. (1997). *Nâsırü'd-dîn bin Burhânü'd-dîn Rabgûzî, Kısasü'l-Enbiyâ (Peygamber Kıssaları): I Giriş-Metin-Tıpkıbasım.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Banguoğlu, T. (2007). *Türkçenin Grameri.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Bayraktar, N. (2004). *Türkçede Fiilimsiler.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Demirci, Ü. Ö. (2010). *Eski Türkçe'de fiiller*(Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı, İstanbul.

Dilçin, C. (1991). *Mes'ūd Bin Ahmed Süheyl ü Nev-Bahâr*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Eckmann, J. (2003). *Harezm, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar*. (yay. haz. O. F. Sertkaya), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Eckmann, J. (2004). *Nehcü'l Ferādīs- Uştmaḫlarnıŋ Açuq Yolı (Cennetlerin Açık Yolu) I. MetinII. Tıpkıbasım.* (yay. haz. S. Tezcan, H. Zülfikar), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Eraslan, K. (1999). *Mevlâna Sekkâkî Divanı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Eraslan, K. (2001). *Alî-Şîr Nevâyî Mecâlisü'n-Nefâyis I (Giriş ve Metin)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Eraslan, K. (2012). *Eski Uygur Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ercilasun, A.B. (2007).*Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Ergin, M. (2007). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.

Ergin, M. (2008). *Orhun Abideleri*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Ergin, M. (2009). *Dede Korkut Kitabı-1*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Gabain, A. von (2007). *Eski Türkçenin Grameri.* (çev. M. Akalın), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Güner, G. (2008). *Karahanlı Türkçesinde Fiil*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Kayseri.

Hacıeminoğlu, N. (2000). *Kutb'un Husrev ü Şirin'i ve Dil Hususiyetleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Hacıeminoğlu, N. (2008). *Karahanlı Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Karahan, L. (2013). *Türkçede Söz Dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Karamanlıoğlu, A. F. (1978). *Seyf-i Sarâyî Gülistan Tercümesi (Kitâb Gülistan bi't-türkî)*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Kâşgarlı Mahmud (2006). *Divanü Lûgat-İt-Türk (Çeviri)*. (çev. B. Atalay), C. 1, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Korkmaz, Ş., Demirci, Ü.Ö. (2008). *Şeyyâd Hamza Yūsuf u Zelīḫā (Destān-ı Yūsuf 'Aleyhi's-selām ve haẕā aḥsenü'l-ḳaṣaṣi'l-mübārek) Giriş-Metin-Günümüz Türkçesine Aktarma-Dizin ve Sözlük-Tıpkıbasım.* İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Mert, A. (2014). *Eski Uygur Türkçesiyle Çaştanı Bey Masalı (Giriş-metin-çeviri-notlar-dizin-tıpkıbasım)*. (Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Samsun.

Müller, F.W.K., Gabain, A. von (1945). *Çaştani Bey Hikâyesi Uigurica IV-A*. (çev. S. Himran), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Negiş, Z. (2015). *Memlûk Kıpçakçasında Fiilimsiler*. (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Dili Anabilim Dalı, İstanbul.

Özkan, M., Sevinçli, V. (2008). *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*. İstanbul: 3F Yayınevi.

Tabaklar, Ö. (2011). "Göktürk Harfli Yazıtlarda -gAlI Eki Üzerine". *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi,* 45, 269-274.

Tekin, Ş. (1965). *Uygur Edebiyatının Meseleleri (Şekiller-Vezinler*). 1-2, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.

Tiken, K. (2004). *Eski Türkiye Türkçesinde Edatlar, Bağlaçlar, Ünlemler ve Zarf-Fiiller*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Toparlı, R., Çögenli, M.S., Yanık, N.H. (1999). *El-Kavânînü'l-Külliye Li-Zabti'l-Lügati't-Türkiyye*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Turgut, A. (2010). *Çağatay Türkçesinde Fiil*. (Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı, Kayseri.

KISALTMALAR

ÇB: Çaştani Bey Hikâyesi

DLT: Divanü Lûgat-İt-Türk

EKK: El Kavaninü'l-külliye li-zabti'l Lugati't-Türkiyye

GT: Seyf-i Sarâyî Gülistan Tercümesi (Kitâb Gülistan bi't-türkî)

KB: Yusuf Has Hacip Kutadgu Bilig I Metin

MN: Alî-Şîr Nevâyî Mecâlisü'n-Nefâyis I (Giriş ve Metin)

MS/D: Mevlâna Sekkâkî Divanı

NF: Nehcü'l Ferādīs-Uştmaḫlarnıñ Açuq Yolı (Cennetlerin Açık Yolu) I. Metin II. Tıpkıbasım

RKE: Nâsırü'd-dîn bin Burhânü'd-dîn Rabgûzî, Kısasü'l-Enbiyâ (Peygamber Kıssaları): Giriş-Metin-Tıpkıbasım I

SN: Mes'ūd Bin Ahmed Süheyl ü Nev-Bahâr

TG: Tonyukuk Âbidesi Güney Yüzü

YZ: Şeyyâd Hamza Yūsuf u Zelīḫā (Destān-ı Yūsuf 'Aleyhi's-selām ve haẕā aḥsenü'l-ḳaṣaṣi'l-mübārek) Giriş-Metin-Günümüz Türkçesine Aktarma-Dizin ve Sözlük-Tıpkıbasım.

Extended Abstract

VI. with XI. century is called Old Turkish in the history of Turkish language. In this period Köktürk (VI.-IX. century) and Uighur Turkish (IX-XI. century) texts appeared. Uighur Turkish which was written language during Köktürk Khanate, has gained the status of common writting language since the end of the VIII. century. During the Uighur Turkish period, verse and prose works belonging to four different circles were published: Manichaean, Buddhist, Christian and Muslim. A large part of Uighur literature has consisted of works written in Buddhist circles.

Vinayas, sutras, abidarmas and jatakas are sacred works belonging to the Buddhist circle. *Vinayas* contains lives of priest and priestess and the rules regulating daily life. There are sermons that are believed to have been given by Buddhist in the *sutras*. *Abidarmas* are deal with metaphysical direction of Buddhism. Apart from these works, *jatakas* which is included in the sutras, published in seperate books mostly from the sutras, the section from the life of Buddhists are presented and Uighurs call it çatik, also have an important place in Uighur literature. *The Castani Bey Story*, translated from Toharca to Turkey Turkish, is also a work written in the jataka genre.

The Story of Castani Bey, constitutes IV. volume of the series of Uighur works which Müller translated German and started to publish under the name *Uigurica*. However, after a while Müller died, this work was completed under the name *Uigurica IV-A* in 1931 by A. von Gabain. This work of S. Himran, which conveys the manuscript to Turkey Turkish, also came out in 1945 from Turkish Language Institute publications. *The Story of Castani Bey* is the first and the longest of the four parts that make up *Uigurica IV*. In the work, Castani Bey fights the devils who bring diseases and troubles to the people of his own country. Through his knowledge and wisdom and his high courage and virtues, he struggles to rescue his people from disasters.

In this article, the meaning, structure and the functions of *-GAlI* gerundium suffix in the *Castani Bey Story* is going to be investigated.

Gerundiums are a word type that we can describe as a non-finited verbal forms because it does not take a tense suffix or personal ending, occur with certain suffixs to the roots or stems of the verb. Gerundiums that express the act of the verbs can not be utilized in the name category like other non-finite verbal forms. They are used as independent word group or an element of different word groups in the sentence.

The basic functions of the *-GAlI* suffix which we can follow uninterruptedly in all historical of the Turkish language are:

1. The time of realization of the actual movement or situation with the meaning of "-dIğIndAn/ -AlI, -AlI beri/berü",
2. The cause of the occurrence of the actual movement or situation with the meaning of "-mAk için".

-GAlI suffix in *The Story of Castani Bey* which consists of 318 lines is confronted with different functions and structures. *-GAlI* gerundium suffix is used 17 different place as a gerund suffix with the meaning of "mAk, mAyA". Often, *-GAlI* suffix which completes the verb from the point of time and reason and consists of adverb in sentence, appears in the task of adverb (10), verb (4) and object (3). In the text, *-GAlI* suffix takes part as a form of elements of different word groups in seventeen sentence.

The Task of Predicate

- Birök sözlemeser-siz muna isig öz-üm ***üz-ülgeli turur***. (ÇB 147-149)

"Eğer söylemezseniz, işte şimdi ***mahvolurum."***

- ……-ġ yoḳ. kim meniŋ töpümdeki saçlarıġ ***tutḳalı usar.*** (ÇB 185-186)

"….yok ki benim tepemdeki saçları ***yakalamaya muktedir olsun***."

The Task of Object

- balıḳımdaḳı uluşumdaḳi adasın körüp bu meniŋ ḳılıçım ***sizleriŋ kanıŋız-larnı içgeli*** tapım ol. (ÇB 105-108)

"Şehrimdeki, memleketimdeki tehlikeyi gördükçe bu benim kılıcım(a) ***sizlerin kanınızı içirtmek*** istiyorum."

The Task of Adverb

- ay kim sn negülüg kentü özüŋ ök (.) biziŋ üstün altın taġ tişimiz-ke ***yoḳa bolġalı*** keltiŋ (ÇB 20-22)

"Hey, (sen) kim-sin? Niçin kendiliğinden şu bizim üstlü atlı dağ (gibi olan) dişimizde ***mahvolmaya*** geldin?"

In *The Story of Castani Bey* which is one of the works given in jataka form during the Old Uighur Turkish period, *-GAlI* suffix we have investigated, is used as a gerund suffix besides gerundium suffix which indicates the reason and time. In the other periods of the Turkish language, we have observed that *-GAlI* which is used as a function of gerund in Kokturkish

period, is used as a gerundium suffix. In *The Story of Castani Bey*, we can see that *-GAlI* is used as a gerund suffix and predicate and object tasks beside the adverb.